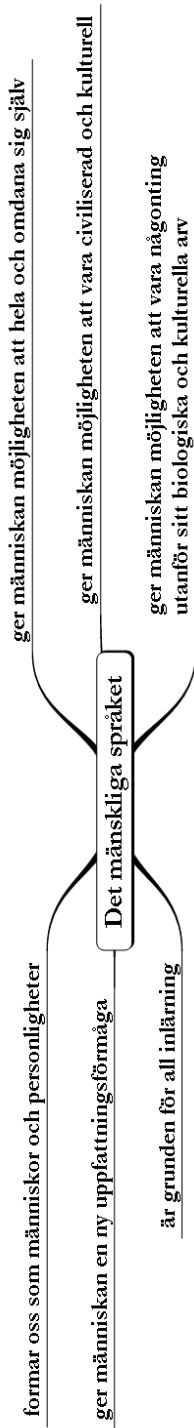

2

Språkets roll för bildandet av människans personlighet

Tankar formar oss sa Krishnamurti. Tankar kan en människa ha, om det finns ett språk. I det mänskliga språket har vi hittat på ord och begrepp som gör att vi kan forma meningar. Jag säger tankar, för när vi granskar dem består de just av ord formade till meningar. Med tankar menas det prat vi kan höra i oss själva när vi sitter tysta i ensamhet, eller på ett möte eller vilken situation som helst när vi lyssnar till tanken i oss själva. Om du just nu hör någon i ditt inre säga vad är det jag skriver om så är det precis den rösten jag syftar på.

En människas personlighet eller identitet formas av det mänskliga språket. Ontologi eller läran om varandet är uppbyggd kring språkets roll för oss som mänskliga varelser. Vem vi är som personlighet ges av språket. Utan språk skulle det inte finnas personligheter. Språket och en människas personlighet eller identitet hänger ihop som fram och baksidan av en hand, där handen är syntesen av språket och personligheten och försöker vi separera personligheten från språket går det inte. De är oskiljaktiga. Det fungerar på samma sätt som fram och baksidan av handen. Framsidan av handen är skild från baksidan och vice versa men de är aspekter av samma sak dvs. en hand. Det som gör en människa unik är den konversation hon är och för. Hur hon talar om sig själv eller andra och sakers tillstånd i världen. Alla konversationer en människa har om sig själv formar vem hon är. Utan språk skulle en människa bli djurisk, utan någon som helst chans att vara någonting annat än vårt biologiska arv. Vi skulle bete oss och vara som vi alltid har varit i analo-

gi med en krokodil, som till sin natur har varit oförändrad i minst 500 miljoner år.

Personligheten präglas, fostras, formas och bildas av språket

För många år sedan läste jag en artikel om Joseph Amrito Lal Singh som var föreståndare på ett barnhem i Indien på 1920-talet. Artikeln fick mig att höja på ögonbrynen och fundera på språkets betydelse för utvecklingen av en människa. Artikeln handlade om ”vargflickor”.⁷ Ett fenomen som förekom i Indien. Bakgrunden till historien var att flickor inte var lika populära att föda som pojkar. Här pratar vi om traditioner och dess kraft. I Asien i maj 2006 saknades 100 miljoner kvinnor enligt en artikel i Svenska Dagbladet.

I några enstaka fall blev föräldrarna så förtvivlade att de satte ut sina flickor i djungeln. Många flickor dog, men i några ytterst sällsynta fall överlevde barnen tack vare av att de kom i kontakt med vargar! Vargarna dödade av någon anledning inte barnen, utan tog hand om dem och tillsammans kom de att leva som vargar i djungeln. I artikeln beskrivs att flickorna man hade hittat i djungeln uppförde sig som vargar. De sprang som vargar med hjälp av händerna som ben. De ylade som vargar och åt samma mat som de gjorde. I fångenskap fick man ingen mänsklig kontakt med dem. Alla försök att lära dem ett mänskligt språk misslyckades. De dog i unga år. Berättelsen om vargflickor är starkt ifrågasatt, men jag tycker om dess möjliga innebörd. Berättelsen satte många av mina föreställningar om människor på spel. Jag har alltid trott, att föds man som människa så blir man en människa med allt vad det innebär som att man får ett mänskligt språk och ett mänskligt beteende. Men uppenbarligen kan en människa anta vargskepnad också!

Vilken betydelse har egentligen vårt språk för den mänskliga utvecklingen? Utan att vara i kontakt med ett mänskligt språk, verkar en män-

niska bli det ”språk” som hon omges av. Växer en människa upp bland apor blir och pratar hon apspråket och växer hon upp bland vargar blir och pratar hon vargspråket. På samma sätt formas människor av det mänskliga språket. Växer en svensk upp på Östermalm i socialgrupp 1 så blir den svensken annorlunda än en svensk som växer upp i en fattigare stadsdel med föräldrar som har invandrat från till exempel Somalia. Växer du upp i Amerika blir du amerikan som blir annorlunda än en eskimå som har växt upp på Grönland.

Utan att man egentligen tänker på det, formas man redan i livmodern efter ögonblicket där fostrets sinnesorgan får kontakt med sin hjärna. Från den stund en människa föds präglas vi av vår omgivning. Prägling betyder att mötas av ett varande, beteende eller en speciell konversation och omedvetet bli en del av den. Allt som finns i en civilisation kan ses som en konversation. Vi konverserar med det talade och skrivna ordet. Vi konverserar med vårt kroppsspråk och beteende.

Till att börja med lär vi oss det språk som föräldrarna pratar. Växer ett barn upp med svenska föräldrar lär sig barnet svenska. Om föräldrarna kommer från ett annat land och pratar sitt hemspråk med barnet, blir barnet tvåspråkigt. Finns det också en mor- eller farförälder som träffar barnet ofta och som talar ytterligare ett språk, kan barnet bli trespråkigt utan att anstränga sig. Är barnet en flicka så kommer föräldrarna med största sannolikhet behandla henne därefter. Hon får flickleksaker som dockor och kramdjur, hon blir klädd i kjolar och klänningar i flickiga färger, t.ex. ljusgult och rosa.

Man får lära sig traditioner och sedvänjor. I vår familj uppvaktas alla på sin födelsedag med sång, frukost och presenter på sängkanten. Med största sannolikhet kommer mina barn föra över den sedvänjan till sina barn. På julafton kommer min släkt till vårt hus och vi börjar med att titta på Kalle Anka och bjuda på kaffe med en speciell saffranskrans. Min farmor kokade alltid prinskorven innan hon stekte den. Så gör jag också när vi bjuder på prinskorv till julbordet. En skolavslutning inne-

bär att ta på sig finare kläder, lite sång innan rektorstal och efter, tillsammans klassföreståndaren/mentorn kaffe och bullar – åtminstone fram till högstadiet.

Oberoende av var du är född på jorden har varje människa som nyfödd möjligheten att lära sig alla språk som finns. Ett nyfött adopterat barn från Kina lär sig svenska som vilken svenskt barn som helst. Samma sak om ett svenskt barn skulle växa upp i Kina. Den mänskliga hjärnan skiljer sig från apornas genom att vi kan lära oss ett avancerat språk. Det finns forskare som har försökt lära schimpanser att tala. De har lyckats lära dem cirka 200 begrepp, sedan tycks deras hjärna sätta stopp för ytterligare begrepp.

När boktryckarkonsten kom, lades grunden för ytterligare ett steg i den mänskliga utvecklingen. Det är få som idag kan tänka sig ett samhälle utan böcker, tidningar eller datorer med internetuppkoppling. Det sätt man lärde sig någonting på före boktryckarkonsten var via det talade ordet. Visst har det funnits stentavlor och pergamentrullar, men de användes i första hand till konst och att skriva ned landets lagar på.

När Amerika upptäcktes och invaderades av erövrarna från Europa på sextonhundratalet förstördes nästan hela indiankulturen. Jag såg ett tv-program som handlade om en spansk härs härjningar i Nordamerika. Inkräktarna bar med sig okända förkylningsvirus, veneriska och andra smittsamma sjukdomar. Många indianer dog av kriget men framför allt av de sjukdomar som inkräktarna bar med sig och som tidigare hade varit okända för dem. Det var framför allt de äldre som dog av den tidens "SARS". För varje gammal indian som dog, tog den med sig en del av kulturen i graven. Som jag skrev tidigare har indianerna och alla andra kulturer innan boktryckarkonsten uppfanns överlevt genom det talade ordet. Barn lyssnade till när de äldre berättade om livet och vad som var viktigt att veta för att kunna överleva. När visdomen inte fanns nedtecknat levde den vidare när den berättades. När bärarna av det talade ordet dog försvann hela kunskapen!

Det vi i dagligt tal kallar kultur är när man granskar det lite närmare konversationer. Någon pratar och någon annan lyssnar. Pratet kan uttryckas som det talade ordet, det skrivna ordet, kroppsspråk, teckenspråk eller via bilder och musik. Man brukar säga att kulturen sitter i väggarna, men där finns den inte, den finns som en konversation människor emellan.

Ett exempel på ett land som existerar som en konversation är USA. Var fanns USA innan det bildades som en konversation? Svaret är att USA inte fanns. USA bildades utifrån att ett antal män slog sina kloka huvuden ihop och tillsammans formulerade en konstitution som de sedan deklarerade på ett torg i Boston 1776 *Oavhängighetsförklaringen*. Genom att döpa landet till USA och förklara landet bildat, startade konversationen USA. Om konversationen om USA upphör så slutar USA att existera. Ett påstående som är svårt att ta till sig. Om man tittar på den geografiska utbredningen USA, så vet varken växter, berg, åkrar eller djur om att de lever inom USA:s gränser. I deras värld existerar inte USA. De kan inte upprätta konversationen USA. Det kan bara människor göra. Om människor slutar att prata om, ha tankar kring och skriva om USA, går det ur existens med tiden, hur svårsmält den än låter.

För drygt 10 år sedan deklarerade de baltiska staterna sig som egna självständiga stater, med risken för krig hängande över sig. När flera andra stater erkänner existensen av staten, finns det större möjlighet att landet överlever sin deklaration. Idag lever dessa länder som egna stater. När USA proklamerades som stat utbröt krig. England ville inte erkänna existensen av den nya staten. Så småningom vann människorna som stod bakom deklarationen kriget och det blev möjligt för USA att växa som nation. Om England hade vunnit kriget hade konversationen USA hindrats tillfälligt. Den hade med stor sannolikhet levt kvar hos många människor och sannolikheten för ett nytt befrielsekrig hade varit hög.

Om man granskar allting som existerar språkligt så är det skapat av människor. Alla ord som existerar i alla språk är påhittade! Det var en del deltagare i mina program som var irriterade på att jag använde ordet coach. Varför använder du inte ett svenskt ord frågade de. Mitt svar var att ordets betydelse inte existerar på svenska. Det finns inget svenskt ord, som matchar betydelsen. Så är det med många ord, att de bara existerar i en nations språk som till exempel det engelska språket som är känt för sina många nyanseringar och som inte har sin motsvarighet i andra språk. Alla människor har rätten att skapa och hitta på nya ord och begrepp, som man sedan kan delge och värva andra människor till.

Språket och ordets betydelse för en människas sätt att vara på

Om språket inte fanns så skulle en människas möjliga sätt att vara på begränsas till det som står till buds för andra däggdjur. Vi skulle vara hänvisade till de automatiska reaktioner och beteenden som vårt biologiska arv ger oss.

Vi skulle bli som vargar när de slåss om maten. De starkaste skulle få äta först och de svagaste sist. Det skulle inte gå att diskutera hur vi skulle fördela maten rättvist, eller att portionerna skulle fördelas efter kroppsstorlek och behov. Det kan man bara göra med hjälp av ett språk. Det går inte att diskutera jämlikhet utan ett språk. Det innebär att det sättet som djuren är på, kommer att vara nära nog oförändrat i all framtid om de inte utvecklar ett avancerat språk. Det går inte att prata om demokratiska principer bland vargar eller hur man kan lägga sin röst. Det går inte att en lägre rankad varg börjar tala med ledarhanen om att även han kan få para sig med ledarhonan. ”Det är inte rättvist att den starkaste bara ska få para sig”! Eller att honor och hanar borde betraktas likvärdiga. Listan kan göras hur lång som helst.

Det är med språkets hjälp som omdaning och förändring kan ske. Utan språket skulle en människa bete sig som vilket däggdjur som helst. De är fullt sysselsatta med att leta efter föda och är djuret av manligt kön slåss det för att visa sig störst, starkast eller vackrast för att kunna få para sig med en hona när parningstiden infaller. Vi skulle verkligen vara upptagna med att betjäna livets principer, säkra överlevnad, jaga/leta efter föda, äta och para oss.

Hur skapas en människas personlighet?

Språket ger oss möjligheten att inte bara vara djur, utan också möjligheten att vara mänskliga (ett mänskligt varande eller a human being). Vi tänker inte till vardags på vilken kraft det talade eller tänkta ordet har. Det är hur vi talar, tänker, konverserar och resonerar som formar oss som personligheter. Det är ordet påstår jag, som ger varje människa dess unika identitet. Det som skiljer identiteter åt är vilka konversationer som man har blivit.

Det är något magiskt och mystiskt med den kraft som ordet har. Med hjälp av ordet går det att frambringa någonting i existens som inte har existerat tidigare. Det går också att avsluta någonting som har varit i existens med ordens hjälp. En människa kan medvetet forma sig själv genom de språkliga uttrycken som heter deklARATION, förklaring eller tillkännagivande. De som kännetecknar dem alla är att de frambringar existens eller tar något ur existens. Det är varje människas rätt och möjlighet att kunna förändra sig själv och världen, genom att tala ut vad man står för. Världen har utvecklats genom att ett antal människor under många tusen år har talat en ny framtid och stått bakom vad de har sagt och realiserat deklARATIONEN tillsammans med andra människor.

Hur går det till i detalj när en personlighet formas? Människa blir till i samma ögonblick hon frivilligt, eller ofrivilligt beslutar sig för vem hon är eller ”inser” vem hon är. Det kan vara en deklARATION man säger om sig själv, eller vad en annan person säger om mig. Det kan också vara

en tanke som man medvetet eller omedvetet tar till sig som en del av sig själv.

Allt en människa säger och identifierar sig med blir hon. Alla konversationer som en människa inkluderar i sin personlighet eller identitet, blir hon. Allt det hon säger att så här är det, blir hon. Det språkliga uttrycket är i skepnaden av ett beslut eller insikt i tanken eller en offentlig deklARATION som förklaring, tillkännagivande, erkännande eller förlåtelse. Här får du några konkreta exempel:

- Jag är morgontrött
- Jag tror inte på Gud
- Jag är självständig
- Jag ber om ursäkt för att jag inte gjorde det jag hade lovat i tid
- Jag måste vara tyst när vuxna pratar
- En man får inte vara svag
- Att vara arg är att tappa fattningen
- Jag erkänner att det var jag som slog Lisa
- Jag förlåter dig för att du stal pengar från mig
- Härmed förklarar vi staten Lettland bildad
- Jag älskar dig inte längre.

En människa blir till som personlighet under tusentals tillfällen i livet från ögonblicket vi får ett språk tills vi går i graven. Identiteten består av ett antal medvetna samt minst lika många omedvetna beslut, deklARATIONER, förklaringar eller tillkännagivanden. Jag väljer att kalla dessa existensförklaringar för personlighetsidéer i fortsättningen. Här följer fler exempel på personlighets idéer:

- Jag är ärlig
- Jag är svensk
- Jag är humanist
- Jag är en tekniker
- Jag kan inte ändra på mig

- Jag är som jag är
- Jag är chef.

Personlighetsidéer kan också vara allting som en människa lovar och står för:

- Jag står för mänskliga rättigheter
- Jag står för att det är inte är skillnad i värde mellan människor som har olika hudfärg
- Jag lovar att vara en god make
- Jag lovar att åstadkomma det jag lovade inom tidsramarna.

De kan också vara allting som vi tror på eller inte tror på:

- Jag tror inte på människors godhet
- Jag tror på människan
- Jag tror på att det finns en Gud
- Jag tror på att mitt liv kommer att utvecklas positivt
- Jag tror inte på chefer
- Jag tror inte på att det finns en själ.

Personlighetsidéer är också allting en människa påstår om andra människor eller objekt:

- Min fru är duktig på att sköta om våra barn
- Mina söner är lika lata som jag själv var i skolan
- Politiker lovar stort och håller tunt
- Religion är ett opium för folket
- Människor är av naturen lata
- Folket som jobbar ”på golvet” gör det bara för pengarnas skull.

En personlighetsidé är i själva verket allting som en människa identifierar sig med, står och ställer sig bakom medvetet eller omedvetet. Uppfostran är en stor skapare av personlighetsidéer. Man får i tidig ålder

lära sig bordsskick. I vilken hand man ska hålla gaffeln, eller att man ska sitta kvar tills alla har ätit klart. Hur man ska uppföra sig i skolan. Man pratar inte i mun på varandra när man ska prata i ett klassrum. En person i taget svarar på en fråga. Alla dessa saker vi lär oss, är också exempel på normer som lever i varje människa.

Utän att vi medvetet reflekterar över det blir vi många gånger en del av den kultur/konversation vi lever i. Jag minns fortfarande när jag kom till mitt första arbete och hur man där pratade om andra avdelningar. Jag svalde okritiskt mycket av vad de sa till mig. ”De på den avdelningen gör inte många knop, de sitter mest och dricker kaffe vid sina analysmaskiner”! Jag tyckte att det stämde när jag sedan fick besöka avdelningen och fick se själv med mina ögon. Det vi kallar för förutfattade meningar är exempel på något som man okritiskt kan ta till sig och som blir en del av personligheten.

Vad är det som kan föregå det som gör, att jag som människa får en idé som jag identifierar mig med och som gör att den får fotfäste i min personlighet?

1. När flera människor runtomkring mig säger samma sak om mig eller om någonting i världen, till sist så tror jag på det

Om jag ständigt får höra hur dum jag är, så är risken stor att jag i något ögonblick själv fattar beslutet ”inser” att jag är dum. Om människor hela tiden pratar om att utlänningar tar våra jobb ifrån oss är risken stor att jag i något ögonblick tar beslutet, att utlänningar tar våra jobb ifrån oss. Om många omkring en flicka säger hur söt hon är, kan hon plötsligt ta till sig det och blir ”egenskapen” som del i sin personlighet.

2. När experter säger någonting om hur det är

Om miljöexperter är rörande ense om att vi går mot en ny istid, är risken stor att jag i något ögonblick tar beslutet att jorden går mot en ny istid. Om flera läkare påstår att jag har en obotlig cancer, är risken stor

att jag fattar beslutet medvetet eller omedvetet att jag har en obotlig cancer.

3. Händelser där man lyckas eller misslyckas med någonting

När jag gick i femte klass och skulle sjunga upp för klasskören och lärarinnan sa att jag inte fick vara med beslöt jag mig för att "Jag inte kan sjunga". När jag som artonåring frågade en snygg tjej om vi kunde äta middag och hon svarade nej bestämde jag mig för "Att snygga tjejer är inget för mig" (texten mellan tecknet " betyder vem man är). När jag hade klarat av att hålla en utbildning på Volvo fattade jag beslutet "Att jag kan bidra med någonting som konsult".

4. Man blir oreflekterat en del av en konversation om vad som är (kultur eller paradigmprat)

På det sätt som människor pratade om olika funktioner och avdelningar på mitt första jobb svalde jag okritiskt konversationer som talades högt:

- Produktionen bryr sig bara om produktivitet
- Vi får ingen hjälp från staberna, de kostar bara massa pengar
- På underhåll sitter de bara och dricker kaffe
- Chefer, nej dem ser jag aldrig till.

När jag växte upp från pojke till man fick jag ofta höra att en bra karl reder sig själv, sluta gråta, nu räcker det, en man visar inte att han är ledsen, det är tecken på svaghet och svag får man inte vara som man. Allt detta inkluderande jag oreflekterat och blev del av mig som man.

5. Händelser i världen

Efter terrordådet mot World Trade Center den 11 september 2001, insåg jag att "Uppenbarligen har hämnden inga gränser"

6. Människor i min omgivning betar sig på ett speciellt sätt mot mig som till slut åstadkommer ett beslut i mig själv

Om en auktoritär förälder alltid kommenderar sina barn, kan det till slut åstadkomma ett beslut i barnet som heter "Jag får inte bestämma själv". Om du ständigt och jämt blir avbruten när du pratar kan beslutet bli "Ingen lyssnar på mig".

Hur starkt identifierad man blir med en idé beror på hur smärtsam händelsen upplevs. Beslut som tas efter smärtsamma förluster sätter sig djupt. Om till exempel en man som älskar sin fru plötsligt blir övergiven av henne för att hon har hittat en ny man, kan han ta beslutet "Kvinnor går inte att lita på". Det beslutet blir man för resten av livet, om man inte kommer på hur man löser upp beslutet och ett vanligt beteende från beslutet är att man till och från är bitter på kvinnor och livet.

Om en äldre man förlorar sin fru kan mannen dö inom loppet av ett par månader. Människor som går i pension kan också dö efter en kort tid. Besluten i bägge fallen kan låta något i stil med "Livet är inte längre värt att leva".

Något liknade hände min mormor när hon var 87 år och fick beskedet att hon måste amputera benet fyra år efter hon hade fått en allvarlig hjärnblödning. Min mamma berättade att hon satt vid hennes sängkant en vecka efter operation och satt kvar vid hennes sida under ett dygn. Under det dygnet somnade hon sakta in. Hennes puls blev svagare och svagare tills hon dog. Min mormor var en riktig krutgumma och att hon blev av med ett ben var förmodligen för mycket och jag antar att hon också fattade beslutet, att "Livet inte längre var värt att leva".

Jag föreslår att beslut av den typen kan döda en människa. Viktor Frankl berättade i boken *Livet måste ha mening*⁸ att sättet man räddade människors liv på var att påminna dem om en framtid som upplevdes meningsfull, som att få återse sina barn, eller skriva klart en vetenskaplig avhandling som ingen annan kunde slutföra. Om man inte lyckades med "framtidsspråket" gick de människorna en säker död till mötes.

Frankl berättade att det i koncentrationslägret gick att se när en människa gav upp sitt liv. På morgonen innan uppställningen låg de kvar i sängen och rökte sin sista cigarett. När de blev anbefallda att resa sig låg de lugnt kvar och rökte. Olydnad föranledde dödsdom direkt och de bars ut för vidare transport till gaskamrarna. Beslutet att ge upp i det sammanhanget föranledde en nära nog säker död.

Jag gissar att det var samma sak på livräddningsflottarna vid Estonia-katastrofen. I en del flottor fanns det i storleksordning åtta döda och två överlevande när räddningen kom. Alla hade ungefär lika lite kläder på sig. Det jag tror var utslagsgivande var, att de som överlevde aldrig gav upp hoppet om att bli räddade!

En annan sak som gör hur starkt någonting rotar sig, är hur viktigt den nya existensen är för personen. Här följer några exempel:

- Jag har blivit ihop med henne efter ett års uppvaktnig och längtan
- Jag har fått mitt första jobb efter 88 ansökningar
- Jag har kommit med i landslaget för första gången efter åtta års strävan att komma dit
- Jag är nybliven chef, något jag har jobbat för i många år.

Har en människa satsat mycket på att bli någonting, så vårdar hon det ömt efteråt. Som ett par som får barn efter 10 års barnlöshet.

De yttre omständigheterna kring deklamationer har också stor betydelse. Ceremonier har som funktion att stadfästa förklaringen i människa. Det är skillnad på en 30 sekunders ceremoni för ett giftermål i stadshuset mot ett pampigt kyrkbröllop, med en efterfest som varar i två veckor, följt av en två veckors smekmånad. Det går inte att missa att man är gift efter alla festligheter och gratulationer som är ett sätt att stadfästa giftermålet. I Afrika har man ceremonier där man inviger pojkar till män och flickor till kvinnor. Man dansar och utför riter tills man rent fysiskt får gå från barnaskaran till mans- eller kvinnogruppen och blir förklarad som man respektive kvinna. Ceremonin kan hålla på en vecka

och transformationen går inte att missa. Innan olympiska spelen öppnas föregås spelen av en pampig invigningsceremoni som håller på i timmar innan vanligtvis en president förklarar spelen öppnade, och på samma sätt när det avslutas. Det går inte att ta miste på att spelen öppnas eller avslutas! Utan ceremonier och deklARATIONER skulle spelen varken kunna startas eller avslutas. Ceremonier åstadkommer att det som sägs blir en verklighet för den som berörs av deklARATIONEN. Man blir det som deklARATIONER avser.

Hur är en personlighet sammansatt och utformad?

Personligheten är ”hatten” för alla konversationer. Under personligheten samlas alla konversationer och bildminnen som en människa blir under hela sin livstid.

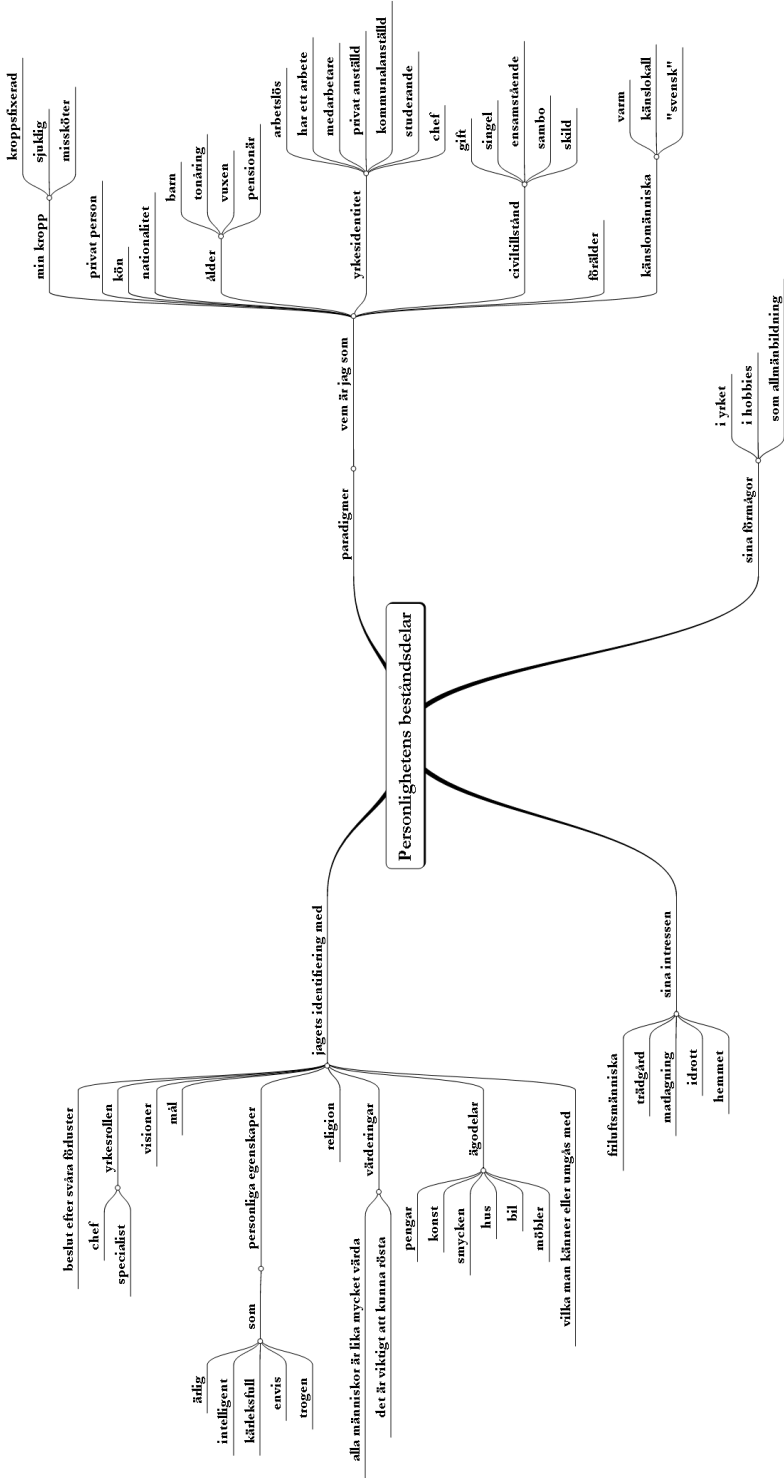
Andra ord för personligheten är egot, individen och på engelska mind. Personligheten uttrycker sig ofta via jaget. Jag är ... Jag tycker ... Jag vill ... Jag känner ... Jaget är personlighetens talesman eller språkrör. En personlighet består av ett stort antal olika konversationer som kan indelas i:

- Paradigmer
- Förmågor
- Intressen
- Vad jaget är starkt identifierad med.

Låt oss titta lite närmare på några av komponenterna.

Paradigm, vad är det?

Paradigm är ett relativt okänt begrepp. Vad betyder det egentligen och vilka konsekvenser har det? Synonymer till paradigm är talesättet ”Det

sitter i väggarna”, sedvänjor och bruk, roller, traditioner, alla typer av kultur som företagskultur eller kulturen i ett land. Man skulle översiktligt kunna säga att det är den samlade konversationen inom ett speciellt område.

Paradigmer finns i människors medvetande och uttrycks i sättet att vara på. Man märker av det när människor talar. Exempel på paradigmer är hur man ska vara som hur man ska vara som:

- medarbetare
- flicka och kvinna
- pojke eller man
- chef
- svensk
- tonåring
- politiker
- idrottsman/kvinna
- pensionär.

Det finns paradigmer i alla områden. Utan språk skulle det inte finnas några paradigmer. Djuren själva har inga, förutom de djur som har ett begränsat språk, som till exempel apor.

En människa föds utan paradigmer. Från samma stund vi öppnar ögonen som nyfödda i världen startar skapandet av paradigmer i människan. Vi är mer eller mindre medvetna om hur den behandling vi får som barn och vuxna format oss i personligheten. Vi blir en produkt av vår omgivningens beteende och varande, i kombination med hur den resonerar och konverserar. Utan att man tänker på det, assimilerar man en mängd olika konversationer ungefär som att andas in luft. De går rakt in i systemet människa utan att vi förstår vidden av det hela. Vi fostras dagligen med paradigmkonversationer. När en människa fångas av dem formar det personligheten. De blir en del i personligheten. Vi blir konversationen. Oftast sker ”inlagringen” utan att vi reflekterar över vad det är vi sväljer! Det är som äta mat utan att närmare fundera

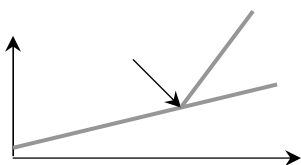
på hur den smakar. Man bara konsumerar konversationer som slår rot i en själv.

Det är hur lätt som helst att köpa de konversationer som råder inom ett paradigm. När jag började mitt första jobb pratade man inte särskilt väl om tappningsavdelningen. Jag köpte allt de sa om avdelningen, de är bara fixerade av produktion, vill inte ha inblandning från några staber. När jag sedan började titta på avdelningen med dessa glasögon var det självklart att jag enbart såg deras aversion mot staber och ensidigheten för produktion. En av mina deltagare i ett program berättade vad som hände när han som artonåring kom till stålverket. Han var full av ambition och ville verkligen göra rätt för sig. Han startade med en hög arbetstakt. Efter ett tag var det några andra medarbetare som sa åt honom att lugna ner sig. Du förstör våra ackord om du jobbar i den takten. Så han blev tvungen att sänka sin arbetstakt så att den var på samma nivå som de andra gubbarna. Det han hade stött på var en ”förlustkonversation” från medarbetarparadigmen. En del av den har sitt ursprung i att medarbetare saknar fullt erkännande för det arbete de utför. Ett beteende som startar från den förlusten heter ”Ro inte”. På galärskepp förr i tiden rodde alla slavar med den tysta underliggande körsången ”Ro inte”. Man rodde fast aldrig i den fart man skulle kunna göra som normal arbetstakt. Man såg till att man rodde i den takt som åstadkom att man inte blir straffad. Man gav aldrig järnet, man maskade i det tysta. Man kan säga att det är en form av hämnd. Får jag inte det som jag ska ha, så får inte ni som arbetsgivare det ni egentligen skulle kunna få av mig.

Paradigmer ändras med tiden. Att vara chef idag är inte samma sak som för 100 år sedan. Det har tillkommit nya konversationer som till exempel handlar om kvalitet, anställningstrygghet och medbestämmande. Det tillkommer hela tiden nya konversationer till ett paradigm och vissa upphör. Eftersom paradigm har sitt ursprung i språk skiftar de hela tiden karaktär. Ett paradigm är aldrig ”gjutet i betong”. Der går att skifta. På 1800-hundratalet i den akademiska världen var det en regel att

en kvinna inte kunde bli professor. Så var den tidens konversation som ett antal herrar verkligen stod upp för. Då startade en ny konversation som handlade om att kvinnor också kunde vara professorer. Förmågan till kunskap har ingenting att göra med vilket kön man tillhör. Så småningom köpte allt fler tanken på en kvinnlig professor och i ett visst ögonblick tillsattes den första kvinnan på en professorstjänst. Det var ett exempel på genombrott och paradigmskifte. Det som hände var att tillräckligt många människor hade bytt en paradigmkomponent i sig själva. Man stod upp för en annan konversation eller ny möjlighet. När tillräckligt många står för och pratar en ny paradigmkomponent blir paradigmskiftet en realitet.

Ett annat exempel är rösträtt. En gång i tiden fick bara adeln rösta i Sverige. Nu har alla den möjligheten. Så sent som 1966 fick alla kvinnor i Schweiz rösträtt. Mansrollen i Sverige har förändrats med åren. När jag var ute och sprang i motionsspåren för trettio år sedan mötte jag aldrig en man som drog en barnvagn. Idag när jag springer runt Rönningesjön är det en vanlig syn. Konversationen ”En man kan inte ta ledigt för att vara barnledig” har alltmer bytts ut mot att ”En man kan stanna hemma och vara barnledig”. I vår tid 2009 finns det dock fortfarande företag i Sverige som inte accepterar möjligheten att en man är barnledig. Frihetsbrev som Magna Carta, var också ett exempel på paradigmskifte när det gäller mänsklig frihet. Brevet förskriver hur människor ett får nytt livsrum som de inte hade tidigare. Slaveriets avskaffande i USA var också ett paradigmskifte. Paradigmskiften är när en kontinuerlig utveckling byts mot en diskontinuerlig utveckling.

Den brantare lutningen är resultatet av ett paradigmskifte.

Paradigmskifte innebär att någonting nytt är möjligt som inte gick att åstadkomma med det gamla paradigmet. Med den klassiska fysiken enligt Newton gick det inte att tänka ut en atombomb. Det blev däremot fallet med Einsteins relativitetsformel $E=mc^2$ (energi är lika med massan gånger ljushastigheten i kvadrat). Den inrymmer förståelsen av materians inneboende energi och var ett paradigmskifte i fysiken.

När chefer vill åstadkomma genombrott i nyckeltal, behöver det föregås av paradigmskiften i människor. Så fort vi människor vill ha ett resultat som inte följer historiens fotspår, behöver det föregås av ett paradigmskifte.

Ett skifte av ett helt eller delar av ett paradigm, föregås av att en människa avslutar en konversation. Människan ger medvetet upp en sanning som hon tidigare har haft i medvetandet och deklarerar en annan idé eller tolkning som hon ställer sig bakom. Oavsett vilken paradigm vi pratar om, är detta alltid möjligt. Det är det som gör det möjligt att påverka allting i världen. Paradigmer är konversationer som går att skifta och avsluta. De går också att skapa nya paradigmer med hjälp av språket. Paradigmer ger oss:

- Riktlinjer för hur vi ska uppföra oss
- Normer och värderingar
- Sanningarna om hur det är i paradigmen
- Vår upplevelse av världen eller perceptionen av världen
- Våra sätt att vara på.

Det som är svårt med paradigmer är att se vilka sanningar man har köpt om ett paradigm. ”Jag är som jag är”, ”Andra är som de är”, ”Världen är som den är”, är exempel på sanningar som en person har köpt om han står för det han säger. Mitt förslag är att det är exempel på ”förlust konversationer” som en människa uttrycker, när hon har misslyckats med förändra det hon ville förändra. Att kvinnor måste jobba hårdare än män för att lyckas i karriären, är ett exempel på en sanning i para-

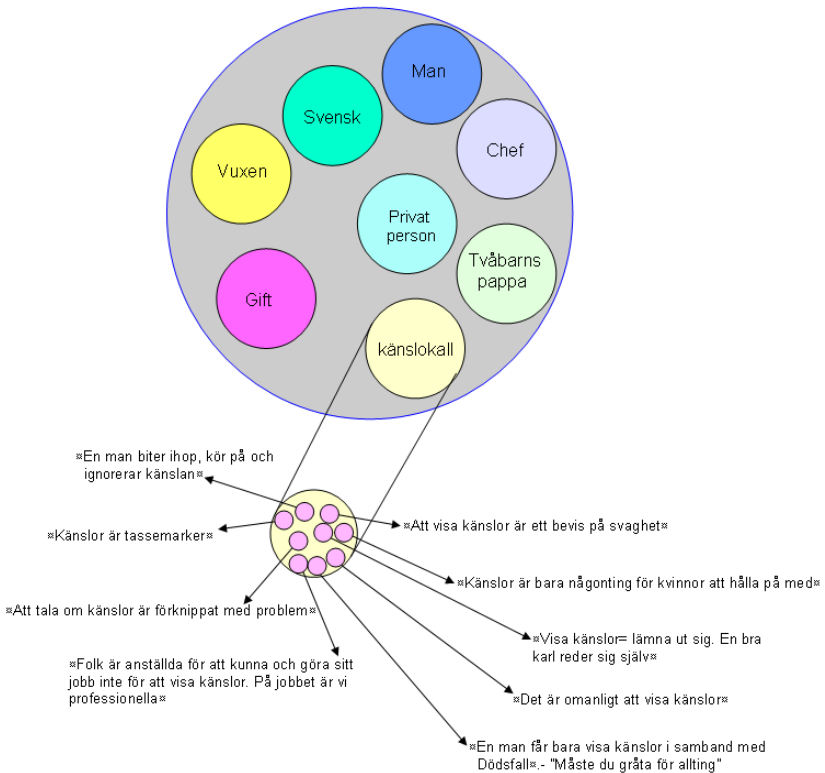
digmen kvinnor i yrkeslivet. Men den är lika sann som att jorden var platt på 1500-hundratalet. Detta exempel är svårsmält att se på som en vidskepelse. För de allra flesta kvinnor är de inte en tolkning av verkligheten, utan verkligheten själv är lika med sanningen.

Tron om sanningen är det som gör det så svårt att åstadkomma paradigmskiften, eftersom många idiotförklarar alla som ifrågasätter nuvarande paradigmer och saluför en ny. När vi pratar sanningar uttalar vi oss aldrig om verkligheten själv, utan talar tolkningar av den.

På nästa sida finns ett exempel på hur man kan se hur personligheten hos en man är uppbyggd av paradigmer. Den är inte fullständig, men ger ett litet hum om hur tankegångarna runt paradigmer fungerar. Den går speciellt in på hur en man kan vara identifierad med olika konversationer i ämnet känslor. Om en man av någon anledning ser sig som känslökall, så kan det ha sin grund i till vilken grad personen okritiskt eller medvetet har assimilerat ett antal konversationer som råder inom paradigmen för känslor för män. Om en man har tagit sig an konversationen, visa känslor är lika med att lämna ut sig, innebär det att den identifieringen kommer att hålla mannen i ett järngrepp och det blir omöjligt att visa känslor när de uppkommer. Detta får till följd att personen till synes blir känslökall eftersom han inte visar vad han verkligen känner. Det blir samma sak med alla de konversationer som jag har exemplifierat. De kommer tillsammans att se till att mannen i fråga inte har en chans att få uttrycka vad han verkligen känner.

Konversationer som vi har blivit följer vi utan att vi tänker på det. De ger vad vi ser och de styr vilka handlingar som är möjliga. En människas personlighet är inte formfast, utan är till sin grund bestämd av vilka konversationer hon har blivit. Det innebär att "egenskapen" känslökall bara är en idé och har sin grund i resonemang. Det betyder att till den grad en människa upptäcker vilka resonemang hon har blivit, kan hon påverka dem.

Exempel på några paradigmer i en den totala personligheten och hur paradigmen känslokall i sin tur kan vara uppdelad

Personligheten är som ett operativ-system i en dator

Ett operativsystem i en dator som Windows XP kör igång på samma sätt varje gång datorn startas. Alla program som man har installerat i datorn laddas upp när man startar. Man behöver aldrig installera om en programvara. Har man en gång laddat ner programmen finns de lagrade i datorns minne. Öppningsbilden ser alltid likadan ut och alla program-symboler finns på plats och ingenting har förändrats sedan man släckte ner datorn gången innan. Allt är sig likt.

Personligheten fungerar på samma sätt. Istället för att ackumulera olika programvaror i operativsystemet, ackumuleras konversationer. Alla begrepp, distinktioner, insikter, beslut, deklamationer, synsätt, förklaringar och uttalande som man har tagit till sig finns lagrade som minnen i operativsystemet hjärnan. När vi vaknar på morgonen är allting sig likt från gårdagen. Vi behöver aldrig komma ihåg vilka vi är. Det sköter den automatiserade personligheten om. Den rasslar igång på morgonen oavsett hur trötta vi är. Och tur är väl det! Varje morgon skulle starta med kaos om vi skulle återerindra oss allting som vi har blivit. Det är i praktiken omöjligt

Om en människa inte funderar på vem hon har blivit, kommer hon i huvudsak vara sig lik. Hon kommer att förändras utifrån nya händelser där hon tar till sig nya konversationer. Det kan vara ”sårade beslut” exempelvis ”Jag kommer aldrig att få ett nytt jobb” eller ”Jag kommer aldrig att bli befördrad” eller ”Jag kommer aldrig att bo ihop med en kvinna igen” eller ”Jag kommer aldrig att bli frisk”.

Det kan också vara nya insikter, exempelvis om allting som är ofullbordat och som lever kvar i operativsystemet, människan vill inte befatta sig med det som är ofullbordat om hon inte absolut måste.

Alla nya begrepp som människan lär sig, kommer också att göra att hon kommer att vidga sina vyer och därmed också kunna agera annorlunda.

Om en person gifter sig, kommer deklamationen i avslutningen påbröllopsceremonin också göra att personligheten förändras, eftersom man går från singel till gift. Från att vara studerande till att erlagga examen och sedan få ett nytt jobb innebär också en förändring i vem man är. Det är skillnad att vara studerande mot att vara anställd.

Att gå ifrån att vara anställd till att vara pensionär kan även det innebära en stor förändring för en människas personlighet.

Den gängse gången i en människas liv, är att vi under vår livstid adderar olika konversationer till den vi är. Vi tar sällan bort någonting. När vi har gått på pumpen i något vi ville, innebär det att vi lägger en sårad

konversation till våra tidigare och det vi ville blir inte längre möjligt och vi undviker det i fortsättningen. Vi helar dem aldrig. Vi vet inte hur man läker och gör sig vän med ”slocknade konversationer eller möjligheter”.

Vi ifrågasätter sällan vår personlighet. Vi utsätter den i undantagsfall för ett ”löpande underhåll”. Möjligheten för människan är att kontinuerligt se över personligheten på samma sätt som vi har löpande underhåll på maskiner som ska fungera klanderfritt. Vem skulle vilja flyga med ett flygplan där motorerna inte underhålls? Konstigt nog finner vi oss i att köra med samma gamla personlighet livet ut! Vi saknar en ”teknologi” för hur man förnyar sig själv i grunden. Hur skiftar man ut sina konversationer? Hur lägger man ner konversationer som har gjort sitt? Hur undviker man att omedvetet bli en del av konversationerna i ett paradigm, som när man blir nybliven chef eller pensionär? Jag har coachat många nyblivna chefer som upplever att de, när de blev chefer, började bli och verka på ett sätt som de som de inte alls kände sig bekväma med. De hade blivit delar av konversationerna i de nya paradigmen. Eller när man blir 65 år och slutat att arbeta och blir stämplad som pensionär kan bli en chock. Man blir påklustrad någonting man inte alls vill vara.

Om man inte reflekterar över sin egen personlighet och de paradigmer som råder, kommer man ofelbart att bli sig lik och bli en kopia av de paradigmer som råder under ens livstid.

Det saknas pusselbitar

Det jag skrivit så här långt inrymmer inte svaret till varför fragmenteringen händer i människan, och varför det är så svårt att ändra grundläggande konversationer som vi har blivit.

Det som gör varje människa unik, är de konversationer hon blivit under sin livstid. En människa kan addera konversationer till vem hon är och hon kan också avsluta en del. Men jag påstår att varje människa

har en upplevelse av, att den hon är i grunden aldrig kan förändras och hon får leva med sina karaktärsdrag resten av livet.

En förklaring till det vi kallar vårt undermedvetna, är att det består av alla de konversationer vi ännu inte är medvetna om. Vårt medvetna jag är alla de konversationer vi är medvetna om och står bakom exempelvis ”Jag är svensk, jag är man, jag är chef, jag är pappa, mina värderingar är ...”.

Frågan kvarstår, vad är det som gör att vissa konversationer eller idéer vi har om oss själva är så svåra att förändra, för att inte säga omöjliga att göra någonting åt? Och varför kan vi inte vara helheten och en del av helheten samtidigt, utan antingen är vi det ena eller det andra beroende på yttre omständigheter?

För att addera ytterligare en pusselbit tänkte jag att vi kan titta på hur Universum har utvecklats under 14 miljarder år och vilken design som livet har. Den pusselbiten kan synas vara lite långsökt, men den har bärighet för att förstå designen av psyket. Det är konversationerna som ger personligheten dess innehåll och psyket ger hur konversationerna i personligheten fungerar. Psykets design formar hur en konversation lever i människan.